

ƏTA TƏRZİBAŞI TƏZKİRƏÇİ VƏ FOLKLORŞÜNAS KİMİ

(Əvvəli ötən sayımızda)

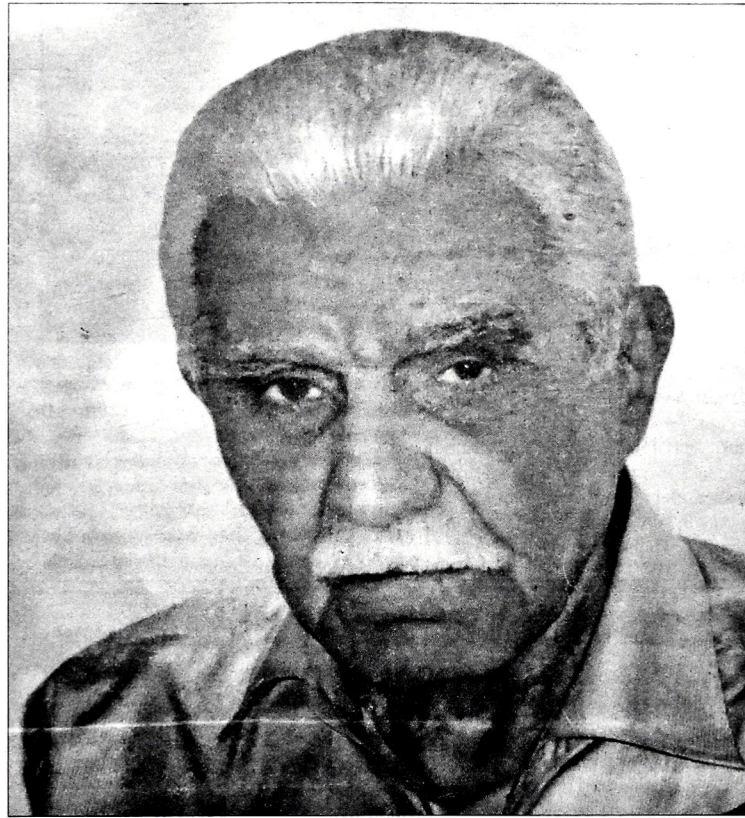
"İraq-Türkman poeziya antologiyası"-nın 2-ci kitabına (Bakı. CBS PP", 2021, 464 səh.) yazdığı ön sözdə isə professor Qəzənfər Paşayev göstərir ki, "Azərbaycan Sovet Ensiklopediyasında Kərkük ədəbiyyatşünaslığı elminin patriarxı, görkəmli folklorşünas və ədəbiyyatşünas alim Əta Tərzibaşıya da yer verilmişdir.

Qeyd etməyə dəyər ki, Əta Tərzibaşı Azərbaycanda keçən əsrin 60-70-ci illərindən yaxşı tanınırdı. Onun kitabları əsasında "Kərkük bayatıları" (1968), "Arzu-Qəmbər dastanı" (1971), "Kərkük mahnıları" (1973), "İraq-Kərkük atalar sözləri" (1978), "İraq-Kərkük bayatıları" (1984) kitabları nəşr olunmuşdur. Odu ki, Əta Tərzibaşı haqqında "Azərbaycan yazıçıları (XX-XXI yüzillikdə)" adlı ensiklopedik məlumat kitabında və Azərbaycan Sovet Ensiklopediyasında öçerklərin verilməsi təbiidir.

Təəssüf ki, akademik Məmməd Arif Dadaşzadənin təşəbbüsü ilə onu ədəbi-elmi əlaqələrimiz yolunda müstəsna xidmətlərinə görə vaxtilə Azərbaycan Elmlər Akademiyasına fəxri üzv seçmək məsələsi gündəmə gələndə Əta Tərzibaşı İraqda siyasi durumu və rejimin qəddarlığını nəzərə alaraq, bu yüksək fəxri adı almaqdan imtina etdi (Ətraflı məlumat üçün bax: Qəzənfər Paşayev: "Əta Tərzibaşının folklorşünaslığı fəaliyyəti" monoqrafiyası. Bakı, 2016, səh.40-41)" (səh.16).

Göründüyü kimi, hörmətli professorumuz Qəzənfər müəllim Əta Tərzibaşını "Kərkük ədəbiyyatşünaslığının patriarxı" kimi dəyərləndirir, onun bu sahədəki xidmətlərinin, necə deyirlər, yığcam xülasəsini verir ki, bu da bizdə mühüm, dolğun təəvvürlər formalaşdırır. Bu fikirlərdə biz Əta Tərzibaşının kərkük folklorunun - bayatılarının, mahnılarının, atalar sözləri, dastanlarının da toplanması, nəşri sahəsində fədakarlığını görürük.

Mən Əta Tərzibaşı ilə bağlı bu yazımda əbəs yerə dəfələrlə prof. Q.Paşayevdən sitatlar gətirmirəm. Axı İraq-Türkman dünyasını bizim üzümüzə açan məhz Qəzənfər müəllim olmuşdur. Biz bunun təsdiqini Arəstə Paşayevanın tərtibçiliyi ilə işıq üzü görün "Kərkük sevdalı elm adamı" ("Təhsil", 2013, 232 s.) kitabından da apaydın şəkildə görürük. Kitabın annotasiyasına göz yetirmək bəs edər ki, buna şahid olaq: "XX əsrin 70-ci illərindən günümüzədək prof. Qəzənfər Paşayevin yaradıcılığına həsr olunan elmi və elmi-publisistik yazıları üçün alan bu kitabın 1-ci bölümündə Türkiyə və İraqda türkçə və ərəbcə çıxan və Quzey Azərbaycanda çap olunan məqalələr yer alır. İkinci bölümə görkəmli alim və qələm sahiblərinin Prof. Q.Paşayev haqqında ürok sözləri verilmişdir. Üçüncü bölümə Türkiyə və İraqda türkçə çıxan, lakin Azərbaycanda işıq üzü görməyən məqalələr toplanmışdır. Kitabda Q.Paşayevin həyatı, yaradıcılığı və çap etdirdiyi əsərləri barədə məlumat, eləcə də həmin kitabların üz qabığı tarixi



ardıcılıqla təqdim edilir.

Görkəmli alimlərdən Prof.Dr. İhsan Doğramacı, Prof.Dr. Sübhü Saatçı, Prof.Dr. Mahir Naqib, Prof.Dr. Mustafa Arqunşah, Prof.Dr. İsa Özqan, Prof.Dr. Cəlal Ərtuq, Prof.Dr. Babək Qurbanov, Prof.Dr. Əflatun Nemətzadə və bir çox başqalarının yazılarında prof. Paşayevin gördüyü görkəmli işin miqyası gündəmə gətirilir".

İndi də biz həmin kitabda yer almış yazılardan birinə - Mövlud Taha Qayaçının "Onu sevmək olmur" məqaləsindən bir parçaya diqqət kesilsək, İraq-Azərbaycan mədəni əlaqələrinin qurulmasında prof. Q.Paşayevin fədakarlığından hali olarıq! "İraq türkmanları ilə Azərbaycan türkləri arasında çağdaş körpüsünün təməl daşını atma şərəfini Rəsul Rza pay etmişdir. Kərkükə yaptığı qısa ziyarəti sırasında xocamız Əta Tərzibaşının üçcildlik "Kərkük xoynat və maaniləri" kitabını əldə edən Rəsul Rzanı - Azərbaycanda sərbəst şeir ciğrını açib dərinləşdirən ünlü şairi bu xalq yaradıcılığı nümunələri ilə təsirəndirmişdi ki, onun çalışmaları Azərbaycanda .bayatı janrına rəğbəti bir dönüşü gətirib çıxardı.

Əta bəyin adı keçən kitabı elm adamları tərəfindən çox mühüm və zəruri sayılmış, çoxsaylı araşdırmalara mövzu olmuş, bir çox ədəbiyyatçının könlündə səltənət taxtını qurmuşdu. Bu vadidə könül verən gənc nəslin nümayəndələrindən biri də Qəzənfər Paşayev olmuşdur. Qəzənfər İraqda fəaliyyət göstərən Sovet şirkətində çalışarkən, firsətdən yararlanaraq xalqa xidmət göstərmişdir. Q.Paşayev İraqda işlədiyi altı ilə ərzində böyük əlaqələr

qurmuş, bol-bol material toplamış, dəyərli işlər görmüşdür. Siyasi baxımdan zorakılıqlarla qarşı-qarşıya qaldığı da olmuşdu.

Onunla tanışlıq mənə Bağdadda "Qardaşlıq" ocağında qismət olmuşdu. Sağlam, dinamik qəzet müxbirləri kimi bir əlində qeyd dəftəri, bir əlində maqnitofon qeyd edir, səs yazırdı. Sovet rejimi dönməsi idi. Kommunizm kabusu İraqı da cayağın almışdı. Kommunistlər 1959-cu ildə Kərkükdə qətlam törətmişdilər. Bizlərdə Qəzənfər Paşayevə münasibət başqa idi. Azəri olduğu yardımına yetmişdi. Çünki azərilər də Sovet rejiminin qurbanı hesab olunurdu. Bununla belə, Qəzənfər ürayini açıb kimliyini göstərə bilməzdi. O, Abbas Zamanov kimi millətçi adı qazanmışlardan söz açaraq pasport kimi istifadə edirdi. Sovet pasportu daşdığı üçün kritik suallarla qarşılaşdığı, kəndi inancı acısından cavab verməkə nəticəsində çəkdiyi sıxıntılar, ölçülü-biçili danışma və davranışlarına rəğmən o, Sovet Bağdad Elçiliyində nəzərdən düşmüş və izlənməmişdi. Onu Sovetlərin əleyhdarları Türkmanlarla yaxınlaşmasına, Türkman "qardaşlıq" ocağına ayaq açmasına, "Qardaşlıq" dərşində yazı yazdığına görə suçlamışdı. Amma Qəzənfər Paşayev diplomatik və açıqgözlülük fərasəti ilə fəlakəti adlamayı bacarmışdı.

Çox vəfalı olan bu dostumla anılacaq anlarım kitab dolduracaq qədər çoxdur. Bu yazımda ancaq bir olay üzərində duracağam. 1966-cı ildə Qəzənfər material toplamaq üçün Kərkükə gəlmişdi" (s.64-65).

Məncə, bu 3-4 abzaslıq mətndə həm Qəzənfər müəllimin, həm Xalq şairi Rəsul Rzanın, həm də Əta Tərzibaşının ədəbi-

mədəni əlaqələrimizin qurulmasında və möhkəmləndirilməsindəki mühüm xidmətlərini tam aydınlığı ilə təəvvürümüzə canlandırma bilərəm. Burada o dövrə nəzərən "Gənc nəslin nümayəndəsi" olaraq təqdim olunan Qəzənfər müəllim məhz gəncliyindən bu günə kimi həyatını, elmi fəaliyyətini İraq-Türkman ədəbiyyatı, folkloru, dili, mədəniyyəti və s. mədəni əlaqələrin qurulması, möhkəmləndirilməsinə həsr etdi. Bunun bariz bir nümunəsi də onun Əta Tərzibaşını bizim ədəbi-elmi aləmə təqdim etməsidir ki, bu gün biz bu mövzudan danışarkən Qəzənfər müəllimin yazdıqlarına istinad etmədən ötüşə bilmirik. Eləcə də bu mövzuda ərsəyə gələn dissertasiyalar, araşdırmalar, kitablar və s. də öz kökünü-rişəsinə Qəzənfər Paşayevin qurduğu Türkmanlı - Azərbaycan mənəvi qardaşlıq körpüsündən keçməklə götürür. "İraq-Türkman ləhcəsi" ("Elm", 2004), Kübra Quliyevanın "İraq-Türkman ləhcəsinin leksikası" ("Elm və təhsil", 2022) və başqa bu qisim kitabları buna əyani nümunə gətirə bilərəm.

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Səkinə Qaybalyeva "İraq-Türkman folklor mühiti" monoqrafiyasının ("Elm və təhsil", 2020) "İraqda Türkman folklorunun tədqiqatçıları" adlı fəslində Əta Tərzibaşıya lap başda xüsusi yer ayırır: "İraq türkmanlarının və bütövlükdə türk dünyasının XX əsrdə yetişdirdiyi ən böyük şəxsiyyətlərdən biri Əta Tərzibaşı xalqın tarixi keçmişinin, milli-mənəvi zənginliyinin ən bariz göstəriciləri - dil, folklor, ədəbiyyat, mətbuat və s. kimi mühüm sahələrdə yorulmadan çalışmış, fundamental əsərlər yaratmışdır. Əsl adı Ətaullah (Allahın töhfəsi, payı) olan bu dəyərli alim, həqiqətən, Allahın onun xalqına bəxş etdiyi əvəzsiz bir nemətdir. Əta Tərzibaşı 14 noyabr 1924-cü ildə İraqda Kərkükün Bulaq məhəlləsində anadan olmuşdur. O, Kərkükün Piryədi məhəlləsində ibtidai məktəbdə ilk təhsilinə başlamış, burada Qurani-Kərimi xətm etmişdir. Sonra altı sinifli türk məktəbində oxumuş, tam orta təhsilini ərəbcə bitirmişdir. 1950-ci ildə Bağdadda hüquq fakültəsini bitirən Ə.Tərzibaşı təqaüd yaşınadək Kərkükdə vəkil işləmişdir (s.148).

Bu cümlələrlə başladığı öçerkində Səkinə xanım Əta Tərzibaşının folklorşünaslığı, ədəbiyyatşünaslığı, publisistik fəaliyyətindən ətraflı şəkildə bəhs açmışdır.

Ayrı-ayrı mənbələrə isnadən də bir daha Əta Tərzibaşının öz xalqının yolunda göstərdiyi fədakarlıqları görürük. Canıqanı, ruhu ilə doğma türkman ellərinə bütün ömrü boyu xidmətdə olan alim həm də doğma Azərbaycanımıza qardaşlıq əlini uzatmış, İraq-Azərbaycan ədəbi-mədəni əlaqələrinin qurulmasına əvəzsiz töhfələr vermişdir. Onun adı təzkirəçi və folklorşünas alim kimi türk dünyasının tarixində dünya dərduqca yaşayacaqdır.

Şakir Əlif oğlu